

Надежда Христова

**ЗАКОНИ ЗА ОГРАНИЧАВАНЕ НА ПРЕКОМЕРНИЯ
ЛУКС В ИТАЛИЯ И АНГЛИЯ
(СРЕДАТА НА XIII – КРАЯ НА XIV В.)**

Nadezhda Hristova

**SUMPTUARY LAWS IN ITALY AND ENGLAND
(THE MIDDLE OF THE 13TH – THE END OF THE 14TH CENTURY)**

Abstract: *The chronological framework of the present research follows the period from the middle of the 13th century to the end of the 14th century – a time of most intensive promulgation of sumptuary laws in West Europe. The paper aims at presenting in a comparative aspect sumptuary laws legislated in several Italian cities, on the one hand, and such laws passed by the English Parliament in 1363, on the other.*

The presented comparative study leads to conclusions, which confirm the observations in some of the research works cited in this paper. There are similarities and differences between the approaches to the formulating and addressing of sumptuary laws demonstrated by the lawmakers in Italy and in England. Part of the reasons for this have been pointed out in the historiographic survey in the first part of the present paper. The author's observations confirm the conclusions of the researches of this phenomenon in medieval legislation as far as its characteristics for the period between the middle of the 13th and the end of the 14th century are concerned.

There is another possible reason for the different way of addressing sumptuary laws respectively in Italy and in England: the texts of the Italian laws analysed in this paper were directed mainly to the "middle class" growing rich in the prospering Italian cities and were formulated within the relatively consolidated urban communities on the initiative of the conservative town authorities in defence of the well-being of the well-to-do male part of the population for restricting superfluous extravagance. In England, on the other hand, we come across a state bill by the promulgation of which an effort was made to include all the various social strata in the country proceeding from the concern for the common well-being and for the protection of home production. Such

an approach necessitated orientation towards less detailed formulations about cuts, textiles, materials etc., in comparison to the cited Italian laws but at the same time required determining of strict borders between the social groups with the aim of preserving the established social hierarchy.

Keywords: *sumptuary laws; Italian cities; acts of apparel; Statute Concerning Diet and Apparel 1363.*

Многобройни закони за ограничаване на лукса и разхищенията са издадени в Западна Европа от средата на XIII в. нататък. Само в италианските градове държави броят им надхвърля 300 [Killerby, C. 2002, pp. 28–29 (Table 1)]. Тези закони представляват ценен извор на материал, който предоставя информация по много проблеми, като например доколко в дадена общност се приемат за важни демонстрираните чрез начина на обличане знаци за разпознаване на социалното положение и какво е отношението към стремежа към охолство [по-подробно вж. Jaritz, G. 2000, pp. 235–259], каква е динамиката на изменящите се социални различия, какви са структурата и обемът на производството, търговията и потреблението на определен вид стоки в даден регион [Wilson, L. 2016, p. 143].

На проучването на същността и ролята на законодателството срещу прекомерния лукс през Средновековието са посветени множество изследвания. Интересът към тази тематика може да се проследи назад във времето до началото на XX век [вж. напр. Baldwin, F. 1923], като той определено се засилва в края на същия век и началото на XXI век. Наред с обзорни изследвания върху закони за ограничаване на лукса действат в различни страни по света и в различни епохи, като например монографията на Alan Hunt „Governance of the Consuming Passions. A History of Sumptuary Law“, статията на Maria-Giuseppina Muzzarelli „Reconciling the Privilege of a Few with the Common Good: Sumptuary Laws in Medieval and Early Modern Europe“, в която авторката призовава за многоаспектен подход при изследването на въпросното законодателство, статията на Laurel Ann Wilson „Common Threads: A Reappraisal of Medieval European Sumptuary Law“ и др., следва да се отбележи и значителният брой публикации, посветени на италианското законодателство срещу прекомерния лукс. Като постижения сред тях можем да отбележим няколко изследвания: монографията на Catherine Kovesi Killerby „Sumptuary Law in Italy 1200–1500“, която представлява сравнително проучване на тези закони, издадени в различни италиански градове; монографията на Susan Mosher Stuard „Gilding the Market. Luxury and Fashion in Fourteenth-Century Italy“, в която проучването

на потреблението е извършено през призмата на законодателството за ограничаване на лукса; публикацията на Maria-Giuseppina Muzzarelli „Sumptuary Laws in Italy: Financial Resource and Instrument of Rule“; изследванията на Diane Owen Hughes („Sumptuary Law and Social Relations in Renaissance Italy“), Catherine Kovesi Killerby („Practical Problems in the Enforcement of Italian Sumptuary Law“) и С. С. Frick („Dressing Renaissance Florence: Families, Fortunes, and Fine Clothing“) върху конкретни аспекти на проблема.

Ролята на законите срещу прекомерния лукс е проучена и в публикации, посветени на широката тематика за положението на жената в средновековното европейско общество поради факта, че често това законодателство е фокусирано върху женското облекло. Тук следва да отбележим изследването на Diane Owen Hughes „Regulating Women’s Fashion“, публикувано в авторитетната поредица „A History of Women in the West“, както и тези на Catherine Kovesi Killerby („Heralds of a well-instructed mind“: Nicolosa Sanuti’s defence of women and their clothes“) и Lydia K. Ethridge („Women’s Fashion and the Renaissance: Considering Fashion, Women’s Expression, and Sumptuary Law in Florence and Venice“).

Хронологическите рамки на настоящото проучване обхващат период от средата на XIII до последните десетилетия на XIV в. – време на най-интензивно изработване на закони за ограничаване на лукса в Западна Европа. Целта му е да представи в съпоставителен план законите срещу прекомерния лукс, гласувани съответно в някои италиански градове и в Английския парламент през 1363 г.

След Черната смърт за градовете в Северна Италия започва период на благоденствие, на натрупване на излишъци, надхвърлящи всекидневните потребности на градското население [Malanima, P. 2008, p. 25].

Свидетелство за това е написаното от Джовани де Муси в края на XIV в., който в своята хроника за Пиаченца описва живота на жителите на града, като едновременно възхвалява и осъжда лукса, в който живеят съвременниците му. Той съобщава, че през 1388 г. в Пиаченца се харчи нашироко за храна, облекло и за много други неща, че хората водят добре осигурен и изтънчен начин на живот. По сватби и по празници в домовете се сервира хубаво червено и бяло вино, а преди всичко останало – сладкиши. Джовани де Муси описва богати трапези, на които се предлагат много и разнообразни ястия, като стотвени скопени петли и по голямо парче месо в сос от бадеми, захар и други подправки за всеки край масата, последвани от големи количества печено месо, пилета, фазани, яребици, зайци, месо от дива свиня и дива коза и други меса в зависимост от сезона. След това се сервират сладкиши и подсладена извара, поръсена със захар, а накрая – питиета и отново сладкиши.

Джовани де Муси отбелязва, че в домовете си жителите на Пиаченца използват по-хубави сервиси, прибори за маса и кухненски принадлежности отколкото преди 70 и повече години, че повечето от тях живеят в по-хубави домове отколкото преди, че домовете се състоят от красиви стаи, някои с камини, от дневни стаи на горните етажи и от килери, имат вътрешни дворове, кладенци, градини. Авторът на хрониката сравнява „модернизираните“ градски домове от края на XIV в. с тези от миналото, в които има само едно огнище в средата на къщата, под плочите на покрива, и всички сядали около огъня, на който се приготвяла храната. По времето на хрониста много жилища вече имат по две огнища – едно в дневната и друго в кухнята или в спалнята. И много граждани на Пиаченца разполагат в домовете си със сладкиши от захар и мед, а както подчертава авторът, всичко това предполагало големи разходи. Все пак Джовани де Муси уточнява, че онези, които изкарват прехраната си с физически труд, не са от тези граждани на Пиаченца, чийто охолол живот той описва. Хронистът е конкретен и категоричен, че това са само благородниците, търговците и други добри стари граждани, които не упражняват занаяти. Но дори и физическите работници харчат по-нашироко, отколкото са свикнали, особено за дрехи за себе си и за съпругите си. Според Джовани де Муси занаятчийството също осигурява прехраната на онези, които искат да живеят достойно [The Towns of Italy 2000, pp. 191–193].

Вероятно при подобен стандарт на живот в италианските градове зачестява издаването на закони за ограничаване на лукса, които се характеризират с по-голямо внимание към детайлите в сравнение с онези, функционирали в други региони на Европа. Всъщност първият такъв закон е гласуван в Генуа още през 1157 г. С него е забранено носенето на скъпи кожи, но явно животът му е кратък, тъй като подобна забрана не е упомената в изданието на законите на града от 1161 г. [Hughes, D. 1983, p. 72]. Впоследствие Генуа е последвана и от други италиански градове, в които също се въвежда законодателство срещу извънредния лукс [Killerby, C. 2010, pp. 23, 28–29; Hunt, A. 1996, p. 26].

Ранните закони за ограничаване на лукса в Италия – тези от средата на XIII в., са лаконични и насочени срещу различни прояви на разточителство, например прекомерни разходи за сватбени тържества, погребения и бдения, и др. По-късните закони вече са по-обширни като формулировка и се фокусират главно върху женското облекло. През втората половина на XIV в. се утвърждава традицията текстовете на такива закони да бъдат предхождани от преамбюли. От тях става ясно, че има различен подход при формулирането на целите на това законодателство в пристанищните градове с икономика, ориентирана към международната търговия, и в градовете от вътрешността на полуострова с

по-скоро занаятчийски профил. В първите издаването на подобни закони цели ориентирането на финансовите потоци към инвестиране в търговски начинания, а не в суета; във вторите подбудите са по-скоро от морално естество – в подкрепа на добрите и почтени нрави и обичаи [Hughes, D. 1983, pp. 76–77].

Именно по отношение на това какви са целите на италианското законодателство за ограничаване на лукса и следователно какви са причините за появата му мненията на изследователите се разминават. Едни смятат, че тези закони целят не да утвърдят съществуващата социална йерархия, а по-скоро да пренаредят външните знаци, маркиращи обществен статус съгласно с новоутвърдените стилове на обличане [Belfanti, C. M. 2009, p. 262]. Други са на противоположното мнение, смятайки, че основната причина за изработването на подобни закони е точно стремежът да се запази наложилата се социална йерархия, да се осигури добро управление и да се гарантира социалната хармония [Hunt, A. 1996, pp. 395–399]. D. Hughes допълва, че вероятно една от причините за създаването на законите за ограничаване на лукса в Италия е страхът от обществени безредици [Hughes, D. 1983, pp. 77, 90].

Maria Muzzarelli открива още една, макар и според нея неафиширана от законотворците причина, а именно възможността чрез прилагането на въпросното законодателство да се пълни градската хазна със средствата от глобите, събирани от нарушителите. Muzzarelli посочва и още една вероятна цел, преследвана от властите в италианските градове, а именно да се намали вносът на някои стоки, за да се защити местната икономика [Muzzarelli, M. 2019, p. 167].

D. Hughes отбелязва друга характерна особеност на италианските закони за ограничаване на лукса. Според нея макар италианското законодателство да има общи черти с онова, създадено в някои от монархиите на средновековна Европа, то е по-малко ориентирано към съхраняване на йерархията и повече антифеминистко [Hughes, D. 1983, p. 99].

Тази характеристика на италианските закони за ограничаване на лукса отбелязва и С. К. Killerby, която определя обществото в ренесансова Италия като силно патриархално – общество, в което жените са изолирани от публичната сфера както в правно, така и в политическо, икономическо и социално отношение [Killerby, C. 2002, pp. 111–113]. Затова според нея повечето от законите за ограничаване на лукса в Италия са фиксирани върху регулирането на начина на обличане на жените. Свидетелство за това според нея е фактът, че през периода 1200–1500 г. в Италия са издадени 135 закона за контрол върху женското облекло и само 25 за контрол върху мъжкото [Killerby, C. 2002, pp. 33, 38]. Доказателство в същата посока е и отбелязаното от R. Rainey обстоятелство,

че създадената през 1330 г. във Флоренция служба, която се занимава с нарушенията на законите за ограничаване на лукса, носи наименованието *Ufficiali delle donne* (Длъжностни лица за жените) [Rainey, R. 1991, pp. 218–219]. Тази служба винаги е оглавявана от човек от друг град, вероятно защото никой флорентинец не желае да влезе в конфликт с модерните дами на града.

Интересно обяснение за причината за дисбаланса между броя на италианските закони, регулиращи начина на обличане съответно на мъжете и на жените, предлага Carole Collier Frick. Според нея вероятната причина за това в известна степен е постоянната промяна в модните тенденции: докато законотворците сътворят поредния закон, модата вече се е променила, вероятно и в резултат на целенасочените усилия на жените [Frick, C. 2002, p. 183]. Както отбелязва и D. Hughes, жените в ренесансова Италия, които, за разлика от жените в други части на Европа по онова време, са лишени от възможността да упражняват власт като феодали или да се занимават с някакъв занаят, са особено отворени към модата, като за тях това е начинът да подчертаят индивидуалността си [Hughes, D. 1995, pp. 155–157]. А че на градските власти в Италия не им е никак лесно личи от факта, че в запазени семейни описи на имущество се откриват около двадесет термина за обозначаване само на различни аксесоари и декоративни елементи по дрехите [Frick, C. 2002, pp. 158–160]. Както отбелязва D. Hughes, тези украшения в многобройни варианти буквално тормозят законотворците [Hughes, D. 1983, p. 71].

През 1258 г. градската управа на Парма записва в статутите на града постановление, съгласно което от онзи момент нататък женските дрехи трябва да се изработват с дължина само до земята плюс най-много още 6 см. Шивачите в града трябвало да положат клетва, че ще спазват това разпореждане и няма да кроят и шият дрехи с по-голяма дължина. Ако пък изпаднали в нарушение, всеки път трябвало да заплатят по 3 лири [The Towns of Italy 2000, p. 202].

В Болоня вниманието на властите към прекаленото разточителство е привлечено с особена сила на два пъти – през 1288 и 1398 г. Мерките са насочени главно към въвеждане на стриктни правила относно облеклото на женската половина от населението. През 1288 г. на жените от града и околностите е забранено да носят кожи, както и дрехи с шлейф, влачещ се по земята с повече от около 48 см. Не са позволени и шалове, по-дълги от 64 см, включително с ресните. Според разпорежданията, ако у някого намерят дрехи, неотговарящи на изискванията, те трябва да бъдат прекроени до посочените размери, а нарушителят

да плати глоба от 25 лири¹. И никой гражданин или чужденец, дошъл в града или околността, не трябвало да се осмелява да си шие дреха в нарушение на установените изисквания под страх от глоба в размер от 100 лири [**The Towns of Italy** 2000, р. 202].

Също толкова строги според законите са ограниченията по отношение на различни аксесоари и украшения към облеклото. Нито една жена от града или околността не трябвало да се осмелява да носи венец или диадема от перли [**The Towns of Italy** 2000, р. 202], или обръч от ковано злато или сребро, или каквото и да било украшение от перли на която и да е част от тялото си, освен върху пръстен. Същото важи и за индивидите от мъжки пол на възраст над 12 години. На жените освен това е забранено да притежават панделки или мрежи за коса, украсени със злато или със златни нишки. Застрашава ги глоба от 25 лири при всяко констатирано нарушение, а диадемата или украшението от перли се отнемат от притежателя.

Разпорежданията на властите на Болоня целят женското облекло да не е прекалено демонстративно и затова под прицела им попадат и всякакви допълнителни украсителни елементи, като панделки и обшивки по ръбовете и по полите на дрехите. Предвидената глоба при установено нарушение е 10 лири. Само неомъжени момичета можели да носят до четири избродирани панделки на стойност най-много 2 солди, но ако панделките са на стойност, по-висока от посочената, ги застрашава въпросната глоба. На всички жени от Болоня и околността, без значение дали са с високо или ниско социално положение, се забранява да носят където и да било по дрехите си закопчалки от злато или сребро на стойност, по-висока от 20 солди, ако дрехата се носи без туника, и на стойност над 11 солди, ако те са върху туниката.

През 1398 г. управата на Болоня отново насочва вниманието си към облеклото на жителките на града, посочвайки като причина желанието си да спре неблагоприятното харчене за женски дрехи и украшения, което съпрузите не можели да си позволят, а също и стремежа си градската общност да се придържа към благоприлично поведение, запазвайки достойнството си, и особено в нещата, угодни на Бога. Затова е разпоредено никоя жена, с каквото и да било социално положение, да не носи за украса скъпоценни камъни, перли, златни, позлатени или емайлирани украшения, нито пък венец, диадема или мрежа за коса, украсени със сребро или перли. Все пак на жените е позволено да украсяват главите си с мрежи от златни или сребърни нишки с тегло

---

¹ През 1335 г. в Болоня 25 лири се равняват на заплащането на работник за 125 дни [**Muzzarelli, M.** 2019, pp. 170–171].

до 42.5 г, а тези на възраст над 40 години може да носят и панделки, с позлата или не.

По-нататък в текста се уточнява, че жените не трябва да носят златни украшения, а що се отнася до среброто, позлатено или не, или покрито с емайл, то трябва да е част от украшение и на тегло до 340 г, без да се броят позлатените нишки, използвани за украса и с тегло до 170 г.

Среброто може да се използва и за украса на колани, с позлата или с покритие от емайл, като теглото му не трябва да надминава 283.5 г (над посочените по-горе 340 и 170 г) и освен това, при условие че към колана не са прикрепени никакви перли или скъпоценни камъни [The Towns of Italy 2000, p. 203]. На жените се забранява да носят на пръстите си повече от три пръстена, украсени или не с перли или скъпоценни камъни.

В статутите от 1398 г. има допълнения и уточнения по отношение на ограниченията, засягащи облеклото на дамите. Упоменати са материите, от които не трябва да се изработват дрехи, а именно: десенирано или рипсено кадифе, украсено със злато или сребро, коприна, материи с втъкани златни или сребърни нишки, платове, декориран с кръгове, вълни, бадемовидни фигури, диагонални сплитки, обърнато V или подобни. Забранено е и носенето на широки горни дрехи с обточена яка или с подгъв, по-широк от 2.50 см, с ръкави, по-широки от 85 см в обиколка, или с дължина, по-голяма от тази на ръката. Все пак са възможни изключения: уточнено е, че ограниченията не важат за стари, вече ушити дрехи, с поставена щампа.

В един от най-големите италиански градове към 1300 г. – Флоренция², също действат разпоредби за регулиране използването на предмети на лукса, отново с акцент върху женското облекло. Оказало се обаче много трудно тези ограничения да бъдат прилагани успешно за коригиране на поведението на умните флорентинки, въпреки че строгите норми са детайлно разписани и засягат всички елементи на облеклото, и че обвиненията срещу жени са многобройни, докато тези срещу мъже са съвсем малко.

Проучването в регистрите на градските длъжностни лица във Флоренция, чието задължение е да инспектират женското облекло с цел установяване на нарушения, показват, че срещу законите против излишния разкош има съпротива както от страна на съпрузите и юристите, така и от страна на самите жени, които прибегват до най-различни хитрости, за да избегнат наказанието, като посочване на фалшиви

---

² Флоренция е един от трите града в Италия (освен Милано и Венеция) с население над 100 000 души към 1300 г. [Malanima, P. 2008, p. 14].

имена, проваляне на инспекциите и уличаване на длъжностните лица в допускане на грешки [Rainey, R. 1991, pp. 224–226]. Един от приорите на Флоренция през 1384 г., Франко Сакети, представя подробно подобни истории. Той започва разказа си с констатацията, че с прилагането на закона за дамите не успели да се справят велики юридически умове и че същите тези дами можели да се окажат големи мислители, ако пожелали да бъдат такива. Герой на разказа на приора е съдията Америго дели Америго от Пезаро, според Сакети много красив и образован мъж. Той пристига във Флоренция, за да оглави службата, която се занимава с нарушителите на законите за ограничаване на лукса. След като се представя на приорите, спазвайки необходимите формалности, той започва своя мандат. Съвсем наскоро е оповестен нов закон за женските украшения и след няколко дни на Америго е напомнено да приложи разпоредбите му възможно най-бързо. След като се прибрал вкъщи, той ги прегледал внимателно. През следващите дни неговите служители обикалят града в търсене на нарушители. Когато един от тях се завърнал от такава обиколка, осведомил съдията, че се натъкнал на някаква жена в нарушение, опитал се да узнае името ѝ, но тя направила такива възражения, че почти го изкарала извън нерви в опитите му да ѝ отговори. Месер Америго си записал всичко, което служителят му докладвал.

По-нататък Франко Сакети разказва, че граждани на Флоренция, осведомени за новия закон, виждайки, че жени носят каквото си поискат без ограничения, и узнавайки, че е пристигнал нов съдия, в Приората и заявяват, че съдията трябва добре да изпълнява службата си, така че жените в бъдеще да не прекрачват чертата, що се отнася до тяхното облекло, както го правят в момента. Приорите изпращат да извикат съдията и пред него изразяват учудването си от факта, че той пренебрегва прилагането на разпоредженията по отношение на жените. На това месер Америго отговораря по следния начин:

„Господа, през живота си съм изучавал правото и сега, когато си мислех, че знам нещо, разбрах, че не знам нищо. Защото вашите жени винаги намират причини, поради които законите да не важат за тях. Бих желал да ви посоча няколко примера. Била срещната жена с удължение на качулката, увито около главата ѝ. Моят служител ѝ казал: „Кажми ми как е името ти, защото носиш качулка с удължение“. Добрата дама взела в ръка това удължение, което било прикрепено за качулката с карфица, и, държейки го, заявила, че това било венеч. По-късно служителят срещнал друга жена, която имала много копчета на дрехата си. Казал ѝ: „Госпожо, не трябва да носите тези копчета, те са твърде много и твърде скъпи“, а тя отговорила: „Напротив, мога, господине, защото това не са истински копчета, и, ако не вярвате – вижте: няма илици за

тях“. Служителят срещнал и трета жена, която носела хермелин, и си помислил: „Какво ли възражение ще изрече тази?“. Той поиска да запише името ѝ [**The Towns of Italy 2000**, р. 206], но жената каза: „Не, не записвай името ми, защото това не е хермелин, а сукалческа кожа. На въпроса на служителя какво представлявала тази сукалческа кожа, жената отговорила, че тя се придобивала от животно“.

Любопитно е обобщението, с което завършва разказът на Франко Сакети за главоболията на съдията и неговите служители. Сакети отбелязва, че измежду многото аргументи, изложени от приорите, на месер Америго е казано, че през оставащото от мандата му време той трябва да следи да се върши това, което е необходимо и да не допуска нищо друго, но това му е казано по такъв начин, че от онзи момент нататък почти никой съдия не си давал особен труд да се задълбочава в констатирането на нарушения от рода на венци, копчета и сукалческа кожа [**The Towns of Italy 2000**, р. 207].

Първият статут за ограничаване на прекомерния лукс в Англия от 1336 г. се занимава само с храна. Той е лаконичен акт, появил се през период на процъфтяваща търговия и икономически просперитет, но и на изострящ се конфликт с Франция. Целта му е да ограничи броя на сервираните блюда при отделните хранения [**Hunt, A. 1996**, р. 298].

Първият статут в Англия, с който са въведени ограничения върху начина на обличане, е издаден през 1337 г. Той цели единствено ограничаване на правото на носене на кожи от представители на групи с по-нисък социален статус [**Hunt, A. 1996**, р. 299]. Въобще характерна особеност на английските закони за разкоша е това, че в тях много точно са определени отделните социално-икономически категории от населението, за които те важат. Както вече установихме, законите за разкоша, обнародвани в Италия например, имат други характерни особености: в тях акцентът е поставен по-скоро върху вещите, материалите и пр., които са обект на ограничение или забрана, като подробно са описани специфични видове облекло, украшения, цветове [**Wilson, L. 2016**, р. 151]. Когато обаче става въпрос за социална класификация на подлежащите на ограничения и забрани, италианските закони за разкоша са забележително лаконични. В тях са споменати само рицари, доктори и юристи и то само за да бъдат изключени от обсега на законите, на които всички останали трябва да се подчиняват. По-правилно е да се каже, че съпругите на рицари, доктори и юристи са изключени от действието на законите за разкоша, тъй като италианските закони са насочени главно срещу жените, за разлика от законите за разкоша в другите страни [**Wilson, L. 2016**, р. 153].

През 1363 г. Английският парламент отговаря на петиция на членовете на Камарата на общините относно това, че облеклото на пред-

ставители на някои съсловия не е съобразеното с общественото им положение. Реакцията на Парламента е да одобри първите в историята на Англия напълно структурирани закони против прекаления лукс³, целящи да регулират начина на обличане и хранене на различните социални групи в страната. В петицията си членовете на Камарата на общините обосновават необходимостта от предвидените мерки, като заявяват, че цените на най-различни храни в кралството са много завишени, защото хора с различно обществено положение носят облекло, несъответстващо на ранга им. Следва уточнение: коняри носят дрехи, предназначени за занаятчии, занаятчии носят дрехи за джентълмени, джентълмени носят дрехи за ескуайъри, ескуайъри носят дрехите за рицари, а и едните, и другите си позволяват да носят кожи, което се полага на лордове и рицари; жени от простолюдието носят дрехи, предназначени за дами, а нисши чиновници носят дрехи, подобни на тези, носени от краля и лордовете. Членовете на Камарата на общините заключават, че именно поради това храните са на по-високи цени, отколкото трябва да бъдат и богатството на земята се разхищава в ущърб на лордовете и на простия народ, поради което е необходимо лордовете от съвета да намерят решение на проблема [Edward III: October 1363, 25].

В гласуваните от Парламента закони са упоменати около 30 социално-икономически категории, като се започне от рицари с определени доходи и се стигне до пастири на волове, но висшата аристокрация е изцяло пропусната. Най-високо са поставени две категории рицари, обособени според имущественото им състояние; следват две категории ескуайъри, две категории духовници и две категории градски жители. Споменати са и три по-нисшестоящи категории, като най-ниската включва колари, орачи, пастири на волове и крави, овчари, свинепаси, жътвари и др. [Wilson, L. 2016, pp. 149–150].

В текстовете на гласуваните закони са упоменати конкретни ограничения за облеклото и храненето на представителите на гореспомнатите социално-икономически категории. Например на конярите, били те слуги на лордове или на занаятчии, трябва да се сервират храна и питиета, месо или риба веднъж на ден, а също и мляко, сирене, масло и други храни в съответствие с положението им. Стойността на облеклото им не трябва да надвишава 2 марки⁴ и не им е разрешено да носят

---

³ Следващият закон за ограничаване на лукса е гласуван едва през 1463 г. [вж. Wilson, L. A. 2016, p. 148].

⁴ През втората половина на XIV в. 1 марка се равнява на 13 шилинга и 4 пенса. Към средата на XIV в. 1 крава струва 9 шилинга и 5 пенса, 1 вол – 13 шилинга и 1.25 пенса [Jusserand, J. 1931, p. 99], галон ейл с добро качество – 1.5

злато или сребро или неща, украсени с емайл, както и бродирани или копринени дрехи. Същото се отнася и за техните деца и съпруги, като последните не трябва да носят воали, по-скъпи от 12 пенса [Edward III: October 1363, 25].

Цялото облекло на занаятчии и йомени не трябва да надвишават като стойност 40 шилинга, като им е забранено да притежават скъпоценни камъни, копринени тъкани, колани, брошки, пръстени, жартиери или катарамии, панделки, гривни или други неща от злато, сребро или емайл, бродирани или копринени дрехи. И техните съпруги и деца трябва да спазват същите ограничения, що се отнася до облеклото, и не им е разрешено да носят копринени воали, а само такива от платове, произведени в кралството, и им е забранено да носят кожи с косъм, а само от агнета, зайци, котки и лисици [Edward III: October 1363, 26].

Що се отнася до ескуайърите и всички джентълмени с ранг под рицар, които притежават земя или получават годишна рента на стойност до 100 паунда, за тях е постановено да не придобиват или носят облекло на цена по-висока от 4½ марки, да не използват коприна или платове с втъкани златни или сребърни нишки, да не носят бродирани дрехи, пръстени, брошки, златни катарамии, панделки, колани или каквато и да е било, украсено със злато или сребро, както и скъпоценни камъни или кожи с косъм. Същото важи и за техните съпруги и деца. Но ескуайърите, които притежават земя или годишна рента на стойност 200 паунда или повече, могат да придобиват или носят облекло на стойност 5 марки, както и платове с втъкани златни или сребърни нишки, панделки, колани и други части от облекло, украсени със сребро, а на техните съпруги, дъщери и деца е разрешено да носят дрехи с краища, обточени със зимни кожички от червена катерица, но не и с кожи от хермелин или невестулка, и те не могат да носят украшения със скъпоценни камъни, освен такива, предназначени за носене на главата [Edward III: October 1363, 27].

Ограниченията за търговци, граждани и занаятчии от град Лондон и други градове, които притежават лично имущество на стойност до 500 паунда, както и за техните съпруги и деца са същите като за ескуайърите и джентълмените, които притежават земя и рента на стойност до 100 паунда за година. А на търговците и гражданите, които притежават лично имущество на стойност над 1000 паунда, както и на техните съпруги и деца е позволено да притежават и да носят облекло като това

ренита [Myers, A. 1972, p. 201]; заплатата за година на вратари, соколари, коняри била 5-8 шилинга и 8 пенса, а на кухненска прислужница – 2-4 шилинга [Jusserand, J. 1931, pp. 116-117].

на ескуайърите и джентълмените, които притежавали земя и рента на стойност до 200 паунда за година [Edward III: October 1363, 28].

Следващата обществена група, за която става въпрос в законите от 1363 г., са рицарите, притежаващи земя или рента на стойност до 200 марки за година. Цялото им облекло не можело да надвишава по стойност 6 марки. Не им е разрешено да носят платове с втъкани златни нишки, както и плащове, мантии или наметала, поръбени със зимни кожички от червена катерица, ръкави от хермелин или украса от кожа от невестулка, или дрехи, с украса от пришити скъпоценни камъни. Техните съпруги, дъщери и деца трябва да спазват същите разпореждания. А всички рицари и дами, които притежават земя или рента от 400 марки годишно до 1000 паунда годишно са свободни да се обличат, както пожелаят, но без да носят кожи от хермелин или невестулка по облеклото си или да използват дрехи, украсени със скъпоценни камъни, освен ако те не са украса за главите им [Edward III: October 1363, 29].

Духовенството също подлежи на рестрикции. Духовници, които заемат постове в катедрални църкви и параклиси на колежи, както и кралските духовници, които притежават съответните имена, могат да носят кожи и да се обличат съгласно постановлението. И всички други духовници, които имат годишна рента над 200 марки, трябва да се обличат като рицари, притежаващи същата рента. И другите духовници с такава рента трябва да се обличат като ескуайъри с рента от 100 паунда [Edward III: October 1363, 30].

Каруцарите, орачите, говедарите, овчарите, свинепасите, млекарките и всякакви гледачи на добитък, жътвари и всички люде, заети в домакинството, и всички онези, които притежават имущество под 40 шилинга трябва да придобиват или носят само дрехи от груб, домашно тъкан плат на стойност от 12 пенса за ел⁵. И всички те трябва да се подкрепят с храна и питие по начин, който им приляга и без да прекаляват. Законът също постановява, че ако някой се облича или се държи в нарушение на горепосочените постановления, трябва да изгуби в полза на краля всички дрехи, които носи в несъответствие с положението си [Edward III: October 1363, 31].

Накрая следва призив ордонансът да се спазва във всичките му пунктове, без отклонение, както е постановено и установено. Освен това на всички производители на платове в кралство Англия, мъже и жени, се нарежда да изработват дрехи на стойност, определена в документа. И всички продавачи на платове са задължени да закупуват и предоставят платове в съответствие със същите цени. И количеството произведени платове трябва да е такова, че да няма недостиг в никой град, градче

---

⁵ 1 ел е равен на 1.1 м.

и пазарно място в кралството, а ордонансът не трябва да бъде нарушаван в който и да е негов пункт заради недостиг от платове, под страх от изгубване в полза на краля на всички дрехи, носени в нарушение на разпорежданията [Edward III: October 1363, 31].

Представеното съпоставително изследване на италианските и английските закони за ограничаване на прекомерния лукс, появили се през периода от средата на XIII до края на XIV в., води до изводи, част от които потвърждават наблюденията на някои от цитираните в статията изследователи. Анализиранияте текстове от закони на италиански градове определено са насочени главно към осъществяването на контрол върху начина на обличане на женската половина от населението. В тях са поставени редица ограничения върху кройката, дължината, изработката и начина на носене на женското облекло. Точно са определени материите, които не трябва да бъдат използвани за ушиване на дрехи – висококачествени, скъпи платове, които през този период са произвеждани на малко места в Европа или са внасяни в резултат на търговия на далечни разстояния. Детайлни указания са дадени в законите по отношение на вида и стойността на различните аксесоари към облеклото (закопчалки, копчета, колани, шалове и др.), на материалите, от които е разрешено те да бъдат изработвани и декорирани. Украшенията за главата и другите части на тялото също са обект на строга регламентация посредством забраната или ограничаването (чрез посочване на максимален грамаж или стойност) на използването на скъпоценни камъни, перли, злато, сребро, емайл и посочване на разрешения за носене на определен брой накити от даден вид. За всички нарушения на разпорежданията на градските власти са предвидени парични глоби. Както вече отбелязахме, законите се отнасят за цялото население на дадения италиански град, главно за дамите, като от действието им е изключена една малобройна група – рицари, доктори и юристи или по-скоро техните съпруги.

Обратно, английските закони за разкоша ясно са адресирани към различните социално-икономически категории сред населението на страната, като е изключена единствено висшата аристокрация. За всяка отделна категория, съгласно с имотния ѝ статус, най-напред е определена максималната стойност на разрешеното за носене облекло както за мъжете, така и за жените, а в допълнение са уточнени забраните за всяка категория материи, аксесоари, украшения и пр. С изкачването нагоре в социалната йерархия ограниченията намаляват. За разлика от разгледаните италиански закони, английските са особено детайлни при забраните относно носенето на скъпи кожи с косъм. В тях също са посочени, макар и не така подробно, ограничения по отношение на начина на изработване, вложените материали и декорацията на разре-

шените за отделните социални групи дрехи. Посочени са и материалите, от които е разрешено да се изработват аксесоари към облеклото като колани, катарамии и пр., както и максималната стойност на тези аксесоари. Упоменато е и кои следва да бъдат напълно забранените или ограничени за влагане в украшения материали, като скъпоценни камъни, злато, сребро, емайл. И в английските, както и в италианските закони срещу прекомерния разкош са посочени онези материи, главно копиринени тъкани с втъкани нишки от благородни материали, забранени за значителна част от населението. За разлика от италианските законодателци, английските не посочват конкретни наказания за нарушаването на отделните норми – упоменато е само, че в случай на неспазване на законите, нарушителят трябва да изгуби в полза на краля всички дрехи, видът и стойността на които не отговарят на законовите разпореждания.

В подхода при формулирането и адресирането на законите срещу прекомерния лукс на законодателите от континента и от Англия се наблюдават прилики и разлики, част от причините за които вече посочихме при историографския преглед в началото на настоящата статия. Представените по-горе наблюдения потвърждават мненията на изследователите на този феномен в средновековното законодателство относно характерните му особености за периода от средата на XIII до края на XIV в. Бихме добавили и още една евентуална причина за различния начин на адресиране на законите за ограничаване на лукса в Италия и в Англия: текстовете на анализиранията в статията италиански закони са насочени главно към замогващата се „средна класа“ в развиващите се градове, с нейните нарастващи покупателни способности, и са формулирани в рамките на отделните относително консолидирани градски общности, по инициатива на консервативно настроените градски власти и в защита на благосъстоянието на заможната част от мъжкото население в името на ограничаването на излишната разточителност. В Англия, от друга страна, се сблъскваме с акт на държавната власт, с чието обнародване е направено усилие да бъдат обхванати всички разнородни слоеве на обществото, като се изхожда от загрижеността за общото благо и за защита на родното производство. Това налага ориентирането към по-малко детайлизирани формулировки по отношение на кройки, материи, материали в сравнение с наблюдаваното в италианските закони, но същевременно към яснота по отношение на налагането на ясни граници между различните социални групи с цел запазване на установената социална йерархия.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Архивни източници/Arhival Sources

Edward III: October 1363. – Edward III: October 1363. – In: Parliament Rolls of Medieval England. Ed. by Chris Given-Wilson, Paul Brand, Seymour Phillips, Mark Ormrod, Geoffrey Martin, Anne Curry and Rosemary Horrox. Woodbridge, 2005. – British History Online. – <<http://www.british-history.ac.uk/no-series/parliament-rolls-medieval/october-1363>>, достъпен: октомври 2020.

The Towns of Italy 2000 – The Towns of Italy in the Later Middle Ages. Ed. by Trevor Dean. Manchester and New York: Manchester University Press, 2000.

Публикации/Publications

Baldwin, F. 1923 – Frances Elizabeth Baldwin. Sumptuary Legislation and Personal Regulation. Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. The Johns Hopkins University, 1923.

Belfanti, C. M. 2009 – Carlo Marco Belfanti. The Civilization of Fashion: At the Origins of a Western Social Institution. – Journal of Social History, 43(2), 2009, 261–283.

Ethridge, L. 2013 – Lydia Ethridge. Women's Fashion and the Renaissance: Considering Fashion, Women's Expression, and Sumptuary Law in Florence and Venice. – Inquiries, vol. 5, no. 10, 2013, 1–3.

Frick, C. 2002 – Carole Frick. Dressing Renaissance Florence: Families, Fortunes, and Fine Clothing. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 2002.

Hughes, D. 1995 – Diane Hughes. Regulating Women's Fashion. – In: A History of Women in the West. 2: Silences of the Middle Ages. Ed. by Christiane Klapisch-Zuber. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press, 1995, 136–158.

Hughes, D. 1983 – Diane Hughes. Sumptuary Law and Social Relations in Renaissance Italy. – In: Disputes and Settlements. Law and Human Relations in the West. Ed. By John Bossy. Cambridge: Cambridge University Press, 1983, 69–99.

Hunt, A. 1996 – Alan Hunt. Governance of the Consuming Passions. A History of Sumptuary Law. Basingstoke: MacMillan Press, 1996.

Jaritz, G. 2000 – Gerhard Jaritz. Social Grouping and the Languages of Dress in the Late Middle Ages. – Medieval History Journal, 3(2), 2000, 235–259.

Jusserand, J. 1931 – Jean Jules Jusserand. English Wayfaring Life in the XIVth Century. Trans. Lucy Smith, Putnam's Sons, New York: Putnam's Sons, 1931.

Killerby, C. 1994 – Catherine Killerby. Practical Problems in the Enforcement of Italian Sumptuary Law. – In: Crime, Society and the Law in Renaissance Italy. Ed. by Trevor Dean, K. J. P. Lowe. Cambridge University Press, 1994, 99–120.

Killerby, C. 1999 – Catherine Killerby. “Heralds of a well-instructed mind”: Nicolosa Sanuti’s defence of women and their clothes. – Renaissance Studies, vol. 13, no. 3, 1999, 255–282.

Killerby, C. 2002 – Catherine Killerby. Sumptuary Law in Italy, 1200–1500. Oxford: Oxford University Press, 2010.

Muzzarelli, M. 2009 – Maria-Giuseppina Muzzarelli. Reconciling the Privilege of a Few with the Common Good: Sumptuary Laws in Medieval and Early Modern Europe. – Journal of Medieval and Early Modern Studies, 39 (3), (2009), 597–617.

Muzzarelli, M. 2019 – Maria-Giuseppina Muzzarelli. Sumptuary Laws in Italy: Financial Resource and Instrument of Rule. – In: The Right to Dress: Sumptuary Laws in a Global Perspective, c. 1200–1800. Ed. by Giorgio Riello and Ulinka Rublack. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, 167–185.

Myers, A. 1972 – Alec Myers. London in the Age of Chaucer. University of Oklahoma Press, Norman, 1972.

Rainey, R. 1991 – Ronald Rainey. Dressing Down the Dressed-up: Improving Feminine Attire in Renaissance Florence. – In: Renaissance Society and Culture: Essays in Honor of Eugene F. Rice. Ed. by J. Monfasani & R. G. Mustro. New York: Italica Press, 1991, 217–237.

Stuard, S. M. 2006 – Susan Mosher Stuard. Gilding the Market. Luxury and Fashion in Fourteenth-Century Italy. University of Pennsylvania Press, 2006.

The Towns of Italy 2000 – The Towns of Italy in the Later Middle Ages. Ed. by Trevor Dean. Manchester and New York: Manchester University Press, 2000.

Wilson, L. 2016 – Laurel Ann Wilson. Common Threads: A Reappraisal of Medieval European Sumptuary Law. – The Medieval Globe, Vol. 2.2, 2016, 141–165.

Интернет базирани източници/Internet Sources

Malanima, P. 2008 – Malanima, Paolo. The Italian Renaissance Economy (1250–1600). – In: International Conference “Europe in the Late Middle Ages: Patterns of Economic Growth and Crisis”, Villa La Pietra, Florence, May 10th–12th 2008, 1–39. <https://www.researchgate.net/profile/Paolo-Malanima/publication/237442751_The_Italian_Renaissance_Economy_1250-1600/links/00b495296e594e996b000000/The-Italian-Renaissance-Economy-1250-1600.pdf>, достъпен: октомври 2020.